

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ

“ФИЛОЛОГИЯНИНГ
УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ”

РЕСПУБЛИКА МИҚЁСИДАГИ ИЛМИЙ –
АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

Тошкент
“VNESHINVESTROM”
2020

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

**“ФИЛОЛОГИЯНИНГ УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ”
МАВЗУСИДАГИ**

**ИЛМ ФАН ФИДОЙИСИ – ЗАҲМАТКАШ ОЛИМ
ҲАСАНОВ САИДБЕК РУСТАМОВИЧ ТАВАЛЛУДИНИНГ
75 ЙИЛЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН УНИНГ ЁРҚИН ХОТИРАСИГА БАҒИШЛАНГАН**

**РЕСПУБЛИКА МИҚЁСИДАГИ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
(2-китоб, 2-5-шуъбалар)**

Тошкент
“VNESHINVESTPROM”
2020

МУНДАРИЖА

2-шубба. Адабий манбани матний тадқиқ этишининг устувор вазифалари

1. Нурбой Жабборов. Матншуносликда илмий-ташқидий матн муаммосининг ўрни.....	4
2. Баҳриддин Умурзоқов. Фахриддин Алий Сафий Кошифий асарларининг Тошкент қўлёзма фондларидаги нодир нусхалари.....	7
3. Қўлош Пардаев. Муқимий дастхатлари.....	12
4. Сунатулла Сойинов. "Қиссаи Сайқалий" достони қўлёзма нусхалари ҳақида.....	15
5. Тўлқин Сайдалиев. Аслият бадийятини таржимада қайта яратиш маҳорати.....	17
6. Барчиной Яркинова. Турсунбой Адашбосвнинг таржимонлик маҳорати.....	20
7. Шермухаммад Амонов. Аҳмад Табибий рубоийлари ҳақида.....	22
8. Сурайё Дўстова. "Тазкираи шуаро"нинг яна бир қўлёзмаси.....	24
9. Барно Бўронова. "Юлдузли тунлар"нинг туркман тилига таржимасида шеърини парчалар ўғирмаси ҳақида.....	26
10. Ғулом Бобожонов. Балоғат илмида гап фасоҳатига оид қоидалар.....	28
11. Шохсанам Ниязова. Ўзбекистон интернет журналистикасида диний-маърифий веб-манбалар.....	31
12. Камолiddин Жўраев. Алишер Навоий ва Носирхожа Валади Мансурхожа достонлари.....	32
13. Shahnoza Isroilova. Shoir Sodiqiy g'azallari manbalari haqida.....	36
14. Quvonchoy Nurmetova. "Majmuayi si shuaro'i payravi Feruzshohiy" tazkirasidagi sultoniyy g'azallari haqida.....	38

3-шубба. Умумфилологик тадқиқотлар: талқин ва таҳлил муаммолари

15. Дурдона Лутфуллаева. Ўзбек тилида ном яратишга қўйилган талаблар.....	40
16. Дармон Ўраева, Раъно Зарипова. "Иқбол Мирзонинг "Бону" романида этнографик фольклоризмлар ва фразеологизмлар.....	42
17. Tolib Enazarov., San'atbek Xajiyev. O'zbek tilini o'qitishda dialektal so'zlariga e'tibor (Hazorasp shevasidagi ba'zi bir dialektal so'zlar misolida).....	44
18. Жамолiddин Жўраев. Алишер Навоий асарларида қўлланилган шеърини тафсилотлари.....	48
19. Дилором Бабаханова. Шахс нутқига таъсир этувчи типологик ва психологик омиллар.....	50
20. Bahodir Fayzullayev., Dilnoza Fayzullayeva. Xalq dostonlari tilining dialektal asoslari (Alpomish dostoni misolida).....	52
21. Шаҳноза Алмаматова. Абдулла Қаҳҳор ижодида ўхшатишлардан фойдаланиш маҳорати.....	54
22. Дилноза Абдувалиева. Алишер Навоий тарихий асарларида қўлланган жой номлари хусусида.....	56
23. Феруза Жумаева. Интеграл семанинг семантик майдон структурасидаги ўрни.....	58
24. Моҳира Усманова. Морфем таркиби соддалашган бирликлар.....	59
25. Салима Жумаева. Илҳомбахш поэзиянинг нафосатли таровати.....	61
26. Наргиза Мирзаева. Замонавий болалар матбуоти сарлавҳасининг психоллингвистик аспекти ва роли.....	63
27. Зубайда Жумаева. "Нон" – рамзий компонентининг лингвокультурологик тадқиқи.....	65
28. Умида Мавлянова. Хитой тилида сон ва рақамларнинг	66

69
 71
 73
 76
 78
 80
 81
 83
 85
 86
 88
 90
 91
 94
 96
 97
 99
 101
 103
 105
 107
 110
 111
 113
 116
 117
 120
 121
 123

58.	Нурсулгон Шайхисламов. Ўзбек ва рус тилларида қўлланилувчи инвестиция ва кредит терминларининг қиёсий-типологияк таҳлили...	125
59.	Сабина Жумаева. Топишмоқларнинг тил хусусиятлари ва тасвирий воситалари.....	126

4-шубҳа. Ўзбек адабиётшунослиги, танқидчилиги ва бадий маҳорат масалалари

60.	Усмон Қосимов. Адабий танқид ҳақида баъзи мулоҳазалар.....	128
61.	Шоира Дониярова. “Озод” романида фалсафий-рамзий талқинлар.....	131
62.	Дармон Ўраева, Акбар Жумаев. Немис ва ўзбек эртақларида бургут образининг қиёсий таҳлили.....	134
63.	Шафоат Ҳасанова. “Қуш тили”да ижодкор бадий маҳорати масаласи.....	136
64.	Жалолиддин Жўрасв. Муаммонинг жанр хусусиятларига оид қарашлар.....	138
65.	Шоҳсанам Давронова. Истиклол даври романчилигида адабий анъаналар.....	144
66.	Лайло Шарипова. Замонавий ўзбек шеърлятида дарахт образи.....	145
67.	Иқболлой Адизова. Увайсий шеърлятида далиллаш санъати.....	147
68.	Маърифат Ражабова. Халқона ибораларнинг навоиёна талқинлари.....	149
69.	Нодира Соатова. Бир роман хусусида.....	151
70.	Мархабо Қўчқорова. “Тўрўғли ёхуд ҳаёт суви” романида абсурд адабиётга хос бадий унсурлар.....	153
71.	Зилола Амонова. Ҳофиз Хоразмий – Насимий издоши.....	156
72.	Абдусалом Самадов. Ҳожи Муин ва Маҳмудхўжа Бехбудий.....	157
73.	Назора Бекова. Навоий-Фонийнинг форсий рубоийлари таҳлиliga доир.....	159
74.	Шахло Ботирова. Модернистик тасвир ва миллий руҳият уйғунлиги (“Мувоzanат” романи мисолида).....	161
75.	Марғуба Абдуллаева. “Тўрт улус тарихи” асарида лирик жанрлар.....	164
76.	Дурдона Зоҳидова. Навоий ижодида Ватан мавзусининг бадий талқини.....	167
77.	Ҳилола Сафарова. Самандар Воҳидовнинг “Юракнинг қайтиши” дostonи бадийяти.....	168
78.	Пошшажон Кейжаева. Турк халқ оғзаки ижодида эртақ жанри.....	171
79.	Мукаддас Тожибоева. Шарк мумтоз адабиёти “Туркий гулистон ёхуд аҳлок” асарининг эпик омили эканлиги хусусида.....	172
80.	Abbos Tursunqulov. “Murodxon” dostonining janr xususiyatlari.....	174
81.	Yulduz Karimova, Sohib Boysinov. Boburning adabiy-tanqidiy qarashlariga doir.....	175
82.	Dilnavoz Salimova. Oybek lirikasida tabiat tasviri.....	177
83.	Лола Ахророва. Чин гаплар кўнгилда бўлади (Тоғай Муроднинг “Ойдинда юрган одамлар” киссаси ҳақида).....	179
84.	Madina Matyabubova. Ogahiyning kichik janrlardagi she'rlarida falsafiy, ma'naviy – axloqiy qarashlar ifodasi.....	180
85.	Комилжон Ҳамраев. Асар композициясида “учлик” қонуниятининг поэтик талқини.....	186
86.	Орзугул Ҳамраева. Поэтика илмининг муҳим манбаси (Рашидиддин Вотвотнинг “Халойиқ ус-сезр” асари асосида).....	188
87.	Алишер Раҳимов. Навоий шеърлятида ақл тимсолининг тасаввуфий моҳияти.....	191
88.	Бобур Эмүридов. Ўзбек ва лотин америкаси публицистикасида параллел.....	193

Тош олма эшик ёнида,
унга тош отиб, яъни гап
г ёри бор. Шеърхон халк

тига "сингилгинам" дея
рагайдир қалблари", у

кўтаринки руҳда шеърни
аларга далда бўлгучи,
бардор ижодкор эди.
нгил образини яратди.
исига таъкидлади. Шоир
эканини кўргач "шеър
берк" лигини англайди.
"Юрак гулга айлаиб",
сўзини ўйлашга мажбур
ратли инсоннинг улут
ўйгани туфайли кўкрак
кўкрак кафасини ҳам

иғуни олча дарахтига
тенг бўлса, бу вақт пок
лигини, инсон ҳам, вақт
Шоир ижодида олча
инсонни тенглаштирар
йроқ килиб яшашини"

шни ўхшашлик асоси

ноқ, беҳи образлари
ди. Хоккуларда олча
каку, Бусон, Кобаяси

Шоир Исроил Субхон "Кеч гуллаган олуча" шеърда лирик қаҳрамонни – кеч гуллаган олучани "Сен баҳорга ўхшайсан, гулим" деб ардоқлайди ва сўзни тўғри қўллайди. Аслида олулар талайгина, уларнинг айримлари синонимига эга, айримлари қисқарган ёки олудаги "у" унлиси "и" шаклида айтилади ва ҳатто ёзилади. Зардоли (сарик олу) – ўрик, шафтоли, қароли (қора олу), гирдоли, олхўри, олмаоли, олуча, ғайноли каби мевали дарахтлардан шафтоли, олча, ўрик XX асрнинг иккинчи ярми шеърятда образ даражасига кўтарилди.

Шавкат Раҳмон ҳам дарахт образи кўмагида дардларини ошкор қилган шоир. Унинг ижтимоий руҳ устувор шеърларида асл лирика яширин, асл лирикаси ортида жамият дарди бекинган эди. Айтайлик, "Қасида" шеърда анорни таърифлар экан, гўзал ўхшатишлар қилади. Анорни "қадимги фанор"га, "ёқут тўла қип-қизил қанор" га ўхшатиб туриб, шеър сўнггида "ернинг қонга бўялган муштига" киёс қилади. Ўткир шеърхон ўйлаб қолади: ернинг муштидаги қон қимники?! Ер мушти билан инсонни ургани сабаб мушти инсон қонига бўялдимми?

Инсон ерни яралгани сабабми ёки инсон инсонни қонга бўягани сабаб ернинг мушти қонми? Анорга таъриф билан бошланган саккиз қаторли шеър жуда катта дард – умуминсоний дардни ифодалаш билан хулосаланган. Сатр кўп маъноли, ҳар бир шеърхон ўз имкони доирасида талқин қилади, англайди:

*Тугилган ой, қадимги
фанорсан, анор.
Ёқут тўла қип-қизил
Қанорсан, анор.
Гоҳо қорол, гоҳида
муштисан, анор.
Ернинг қонга бўялган
Муштисан, анор [7;152].*

Хулоса шуки, ҳар бир халқ учун кадрли дарахтлар бор. Бу дарахтларнинг оғзаки ҳамда ёзма адабиётдаги образлари халқнинг ўзига хос жихатларини ифодалашда хизмат қилади. Ўзбек замонавий шеърятда олма, олча, анор, ўрик, тут каби дарахтлар образи ўзига хос поэтик вазифа бажаради ҳамда образлар оламида алоҳида ўрни тутайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. –Т.: Ўқитувчи, 1990.
2. Исроил Субхон. Бухоронинг етти юлдузи. –Самарқанд: Адабиёт ва санъат нашриётининг Самарқанд филиали, 1991.
3. Мирзаев Т., Сафаров О., Ўраева Д. Ўзбек халқ оғзаки ижоди хрестоматияси. –Т.: Алоқачи, 2008.
4. Садриддин Салим Бухорий. Ҳикматдир дунё. Сайланма. –Т.: Гафур Ғулом номидаги НМИУ, 2011.
5. Саъдулла Ҳаким. Сен кутган баҳор. Шеърлар. –Т.: Ёш гвардия, 1986.
6. Шабнамдаги ой акси. Япон классик шеърятини. Хоккулар. Таржимон ва сўзбоши муаллифи Жаббор Эшонқул. –Т.: Зарқалам, 2006.
7. Шавкат Раҳмон. Сайланма. –Т.: Шарқ НМК, 1997.

УВАЙСИЙ ШЕЪРИЯТИДА ДАЛИЛЛАШ САНЪАТИ

Иқболой Исмоилова Адизова,
ТДЎТАУ Ўзбек адабиёти тарихи ва фольклор
кафедраси доценти,
филология фанлари номзоди

Увайсий шеърятда ҳусни таълил етакчи санъатлардан. Унинг энг сара ғазаллари мазкур санъат билан зийнатланган. Шоира ижодида мазкур санъат бир ёки бир неча байтда, ҳатто, баъзан ғазал тўққилгича шу санъат асосида яратилган намуналари учрайди. Жумладан, унинг "Айламакши мендир йрганди" радибли ғазали бошдан охир шу санъат билан музайян битилган. Ғазал ошиқона йўналишда, унда ишк пўртаналарида ошиқ чекаётган изтироблар ифодаланади. Аммо шунга қарамай, биргина ўринда "ёр" сўзи тилга олинади.

Ошиқ, ишк сўзлари эса, умуман тилга олинмайди. Унда ошиқнинг ҳам, ишкнинг ҳам қилмишларию кечинмалари сифатий шарҳлар орқали изоҳланади. Рухий ҳолатлар талқинининг аниқ ва

таъсирли чиқишини хусни таълил санъати таъминлайди. У 2 хил шаклда қўлланилган. Биринчиси, айрим байтларда асосланувчи фикр келтирилмасдан, тўғридан – тўғри ижодкор фикрини асословчи далилнинг ўзигина келтирилади, холос:

*Ки булбул нола афгон айламакни мендин ўрганди,
Вужудин шамъ сўзон айламакни мендин ўрганди.*

Мазкур байтда рухий ҳолат вазиятидаги сабаб кўрсатилмайди. Тўғридан-тўғри патижа баён этилади. Ана шу натижанинг ўзи ўқувчи тасаввурида ошиқнинг кенг камровли рухий ҳолат вазияти, қисмат тадрижи борасида тасаввур уйғотади. Шоира “булбул нола-афгон чекишни, шамъ вужудини ёқишни мендан ўрганди”, - деган фикрни баён этиши билан бу ишқнинг қилмиши эканлиги англаб этилади. Мумтоз адабиётда булбул ишқ туфайли фиғон чекиши, шамъ вужудини ёқиши анъанавий тасвир. Аммо Увайсий хусни таълил санъатини қўллаб, кичкинагина шаклий ўзгартириш киритади. Аммо, бу байт ва образ моҳиятида катта ўзгариш ва тугённи вужудга келтиради. Бу тасвирнинг ўзида рухий ҳолат таранглиги етарли намоён бўлади. Аммо шоира “шамъ ёқишни, булбул нола чекиш”ни мендан ўрганган, дейиши билан ошиқ руҳияти манзараси тасвири янада теранлашганлигини ҳис этамиз.

Иккинчи турида байтнинг биринчи мисрасида шоир айтмоқчи бўлган асосий, асосланувчи фикр, 2-мисрасида эса уни асословчи далил келтирилади:

*Бориб сахрога, қон бағримдин изҳор айладим бир кун,
Ҳазак бағрин қизил қон айламакни мендин ўрганди.*

Хусни таълил санъатида туйғулар тасвирини ошиқ ва табиат параллелизмида ифодалаш имкони бор. Шу сабабли, Увайсий ўзининг ҳақиқий ишқ билан боғлиқ ирфоний хулосаларини тасвирлашда шу санъатдан фойдаланиши маъқул кўради. “Бориб сахрога қон бағримдин изҳор айладим бир кун”. Бу ўринда шоира нега, айнан сахро ҳақида сўзлаётгани, деган савол пайдо бўлади. Ирфоний лугатларни кузатсак, сахро – руҳоний олам чексизлигини ўзида мужассамлаштирганга амин бўламиз. Шу ўринда шоиранинг барча фикрлари қонот жисмлари билан алоқадорликда тасвирланади. Жумладан, қуёш – рамзий тисол. У қон бўйи Ҳақ жамолни излаб, васлга етолмай шомда ўз қони билан уфқни бўяйди. Сахро эса руҳоний олам, тарикат рамзи. Кўринадики, мазкур байтда шоира табиатнинг оддий ҳодисалари воситасида ўзининг мураккаб ирфоний нуқтаи назарларини баён этади. Бунда унга хусни таълил санъати қўл келади. Мазкур 7 байтли ғазалнинг 6-байтида шоира юқоридаги фикр-қарашларини янада ойдинроқ баён этишга ҳаракат қилади:

*Сени изларман андоққим, қуёш дийдорин изларда,
Кезиб тун-кун иштубон айламакни мендин ўрганди [1;166].*

Хусусан, ғазалнинг сўнгги мактаъ байтида шоиранинг кенг камровли услуб хусусиятлари ўз ифодасини топган:

*Қаноат қилди Вайсий, топти дилдин гавҳари назмин,
Садаф ҳам дурри ғалтон айламакни мендин ўрганди [1;16].*

Байтнинг 1-мисрасида дил ва назм гавҳари, 2-мисрасида садаф ва дурри ғалтон (юмалоқ дур) иборалари мутаносиб қўлланилган. Бу мутаносибликнинг боиси қаноат. Иккала ҳолатнинг вужудга келишида ҳам қаноат ва сабрнинг ўрни бекиёс. Садафнинг бағрида узок тўлқинлар риёзатида ўтиб дур ҳосил бўлади. Садафнинг мавжудлиги, қиммати дур билан. Унинг мақсади бағрида дурни улғайтириш. Кўринадики, мазкур ўринда садаф тарикат солиқи рамзи сифатида қўлланилмоқда. Дур, гавҳар эса қимматбаҳо бойлик. Инсонни ўзига жалб этиб, жилоланиб турувчи манба. Бунда биз Илоҳий жамол рамзи ифодаланганини кузатамиз. Демак, шоира садаф, гавҳар ҳақида сўзлар экан, солиқнинг асл мақсадга етиб бориш жараёнига ишора қилади. Бу йўлнинг асосий риёзатларидан бири қаноат эканлигини эътироф этади. Ижодкор ана шу табиат ҳодисасидан инсон оламининг моҳияти, яшашдан мақсадини ифодалашда фойдаланади. Шоира дил ва назм гавҳари иборасида ҳам теран маъно ифода қилади. “Навойий асарлари лугати”ни кузатсак, унда гавҳар сўзининг 5 маъноси изоҳланади. Шулардан келиб чиқиб, садаф ва дурнинг қиёсланиши ҳисобга олиб, қаноат билан дилдаги назми моҳиятини, асосини топганлигини англаймиз. Увайсий шеърининг меросининг табиатидан келиб чиқиб, шоира шеърятининг асосини ҳақиқий ишқ, илоҳий файз, Ҳақ васли ташкил этиши борасидаги хулосага келамиз. Ва мазкур ғазал мактаъсида узок риёзатли йўл сўнггида васлга эришганлик ҳақида сўз бораётганлигини тушунамиз. Кўринадики, Увайсий “муболағали ташбех” (Е.Исҳоков хусни таълилни шундай изоҳлайди) ёрдамида ўзининг ирфоний мулоҳазаларини ошқор этганлигини англаймиз.

Шоиранинг яна бир ғазали байтида ҳам худди шундай тасвир ва маънога дуч келамиз:

*Таваққул шишасин кийсамки, урсам гўта баҳри ишқ,
Садаф батнида гўё гавҳари шаҳвор уйғонди [1;168].*

Шоира ғазаллари орасида бу каби тўлиқлигича хусни таълил санъати билан зийнатланган асарлар кўп учрайди.

Увайсий и
Тамсил шоира ш
таълил, ирсоли ма
билан ирсоли ма
масалнинг бир тур
фикрни далиллайд
мисол келтириш й
асослайди. Увайсий
ниятини амалга о
фойдаланган ўринла

- байти билан бошла

Байтнинг б
вужудий қафасларда
ирфоний маънони х
қолмаслигини, улар б
Кўринадики,
етказишда мазкур сан
У шоира ш
ирфоний маъно ва ту
англамни осонлашти
Баъзан эса б
вазифасини бажаради

1. Увайсий. Мазм

Ўзбек адабий т
тараккиётига эриштир
вафосатини кўрсатувчи
Навойий шеърининг шак
поэтик услубининг шак
амкон яратади [1; 119].
Алишер Навоий
форсий тил қатламига ма
рамзий образлар, исти
ибораларидан унумли ф
улар бугунги кунда ҳам и
Навойийшуносли
қатор ишлар амалга оли
эмас. Чунки улуғ шоир
тақин ва тадқиқ қилишга
Кулини кўкка
ўчмоқ, кўзига тўтнё ки
ўчмоқ, кўздан учар (ўта
демайин каби қатор халқ
“Кулини кўкка
ўчирмоқ, йўқ қилмоқ” маъ

Увайсий индивидуал услубининг намоён бўлишида тамсил санъати муҳим аҳамият касб этади. Тамсил шоира шеърятининг мазмун ҳудудини чироғдек нурлантириб туради. Тамсил ҳам хусни таълил, ирсоли масал каби далиллаш санъатидир. Хусни таълил ҳақида юқорида тўхталдик. Тамсил билан ирсоли масал бир-бирига яқин санъатлар. Ҳатто, “Фунун ул-балоға”да тамсилни ирсоли масалнинг бир тури сифатида кўрсатилади. У алоҳида санъат сифатида ажратилмайди. Иккаласи ҳам фикрни далиллайди. Бири мақол, матал, хикмат келтириш йўли билан, иккинчиси, реал воқелиқдан мисол келтириш йўли билан. Тамсилда ижодкор фикрини реал, ҳаётий мисол келтириш орқали асослайди. Увайсий ижодида мазкур усулдан унумли фойдаланади. Бир ғазалнинг ўзида шоира бадий ниятини амалга ошириш учун ҳам табиат ходисаларидан, ҳам халқ мақол ва ҳикматларидан фойдаланган ўринлар ҳам бор. Жумладан,

*“Бўлдум дучор кўнгли қатиг, бағри тошқа,
Эй дил эли, кўнгулни берингким сипошқа”* [1;158]

- байти билан бошланувчи ғазалнинг деярли барча байтларида шу санъатни қўллаганини кузатамиз:

*Васлингда мен ўзумни йўқотсам, ажаб эрмас,
Моҳ ёндашарда йўқ асари ҳеч қуёшқа* [1;158].

Байтнинг биринчи мисрасида васл ва беҳудлик орасида сўз бормоқда. Солик ўзини енгиб, вужудий қафаслардан озод бўлгандагина Ҳақ файзидан баҳрамандликка эришади. Шоира мазкур ирфоний маънони ҳаётий деталь билан асослайди. Яъни 2-мисрада “Ой чикканда, куёшдан асар колмаслигини, улар бир-бири билан учрашолмаслигини” таъкидлайди.

Кўринадики, шоира мураккаб ва тасаввуфий қарашларини ўқувчига аниқ ва тушунарли етказишда мазкур санъат қўл келади.

У шоира шеърятини турли вазифаларни бажаради. Баъзан, мутасаввуф шоира сифатида, ирфоний маъно ва тушунчаларни соддалаштириб, мавхумликни моддийлаштириб, асар мазмунидаги англамни осонлаштиришга хизмат қилади.

Баъзан эса бу оддий, ҳаётий тажрибалар билан боғлиқ ҳукмларига катъийлик бағишлаш вазифасини бажаради:

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Увайсий. Мазмун маъдани. Шеърлар. Т.: Академнашр, 2010.

ХАЛҚОНА ИБОРАЛАРНИНГ НАВОИЁНА ТАЛҚИНЛАРИ

Маърифат Бакоевна Ражабова,
Бухоро ДУ Ўзбек адабиёти кафедраси доценти,
филология фанлари номзоди

Ўзбек адабий тили ва адабиётининг етакчи анъаналарини мукаммал билганлигидан уни юксак тараққиётга эриштирган Алишер Навоийдек мутафаккир шоир халқнинг ўтқир диди ва юксак вафосатини кўрсатувчи иборалардан ўз асарларида, хусусан, лирик меросида унумли фойдаланган.

Навоий шеърятинидаги бой поэтик образлар ва образли ибораларни қиссий ўрганиш шоир поэтик услубининг шаклланишига таъсир кўрсатган адабий анъаналарнинг ролини объектив баҳолашга имкон яратади [1; 119].

Алишер Навоий асарларининг тили бирмунча мураккаб. Бойси шоир асарларида арабий, форсий тил қатламига мансуб тил материаллари, тасаввуф шеърятини ғояларини тарғиб қилувчи мажозий-рамзий образлар, истилоҳлар анчагина. Шундай бўлса-да, улуғ шоир кўпроқ туркий сўз ва ибораларидан унумли фойдаланди. А. Навоий лирик меросида қўлланувчи жуда кўп иборалар борки, улар бугунги кунда ҳам истеъмолда.

Навоийшунослигимизда шоир асарларида қўлланилган ибораларини ўрганиш юзасидан бир қатор ишлар амалга оширилган [2,3,9,10]. Бироқ бу соҳадаги ечимини кутаётган муаммолар ҳам йўқ эмас. Чунки улуғ шоир асарларидаги ҳар бир сўз ва ибора бадийликнинг юксак намунаси сифатида талқин ва тадқиқ қилишга эҳтиёж сезали.

Кулини кўкка совурмоқ, боши кўкка етмоқ, кўксини чоқ қилмоқ, ерга урмоқ, кўзи учмоқ, кўзига тўтиё қилмоқ, оғзини очмоқ, кўзидан уйқу қочмоқ, қўлдан бермоқ, кўз юмиб-очмоқ, кўздан учар (ўтар), тегирмон тошини айлантирмоқ, кечани кеча демай, қундузни қундуз демайин каби қатор халқ иборалари шоир шеърятини бадийлигини таъминлаган омиллардан биридир.

“Кулини кўкка совурмоқ” ибораси “Ўзбек тилининг фразеологик луғати”да “Бутунлай совурмоқ, йўқ қилмоқ” маъносида қўлланиши таъкидланган [6;129]. Ушбу ибора А. Навоий лирикасида